

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА

Бакалавр

на тему: «ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР»

Виконав: студент 4курсу, групи ПНБ-42

напряму підготовки (спеціальності)

Політологія, Національна безпека

Марків Юліяна Петрівна

Керівник к.політ.н., доцент Доцяк І. І.

Рецензент к.політ.н., доцент Москалює М.Ф.

(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Структура національної безпеки та її складові.....	7
1.2. Сутність і функції територіальних громад в Україні.....	12
1.3. Місце громад у системі забезпечення національної безпеки.....	17
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	23
2.1. Нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад у сфері безпеки.....	23
2.2. Інституційні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади.....	27
2.3. Роль децентралізації у підвищенні спроможності громад у сфері безпеки.....	32
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	38
3.1. Участь громад у протидії безпековим загрозам війни за Незалежність України.....	38
3.2. Роль громад Прикарпаття у забезпеченні національної безпеки.....	42
3.3. Перспективи розвитку місцевого рівня безпеки в умовах євроінтеграції.....	45
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення національної безпеки набуває комплексного та багаторівневого характеру. Традиційне уявлення про безпеку як виключно державну функцію поступово трансформується у напрямі розширення кола суб'єктів, залучених до її забезпечення. Особливе місце в цій системі посідають територіальні громади, які, будучи базовим рівнем публічної влади, забезпечують безпосередній зв'язок між державою та суспільством. Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, суттєво посилила інституційну, фінансову та організаційну спроможність громад, що створило передумови для їх активнішої участі у безпекових процесах. Події після 24 лютого 2022 року переконливо продемонстрували, що саме громади відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості держави: вони забезпечують функціонування тилу, підтримку Збройних Сил України, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, збереження соціально-економічної стабільності та розвиток механізмів самоорганізації населення.

Особливо показовим у цьому контексті є регіональний вимір, зокрема досвід Івано-Франківської області, яка, перебуваючи у відносно безпечному тилу, стала важливим логістичним, гуманітарним та суспільно-організаційним центром підтримки національної безпеки. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження ролі територіальних громад у системі національної безпеки України з урахуванням регіональної специфіки.

Об'єкт дослідження – система забезпечення національної безпеки України на місцевому рівні.

Предмет дослідження – роль, функції та механізми участі територіальних громад у забезпеченні національної безпеки України на прикладі Прикарпаття.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі ролі територіальних громад у забезпеченні національної безпеки України, визначенні їх інституційної спроможності, механізмів взаємодії з державними органами та перспектив розвитку в умовах війни та євроінтеграції.

Завдання:

1. Проаналізувати структуру національної безпеки України та визначити її основні складові;
2. Розкрити сутність, функції та повноваження територіальних громад в Україні;
3. Визначити місце територіальних громад у системі забезпечення національної безпеки;
4. Дослідити нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад у сфері безпеки;
5. Охарактеризувати інституційні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади у безпековій сфері;
6. Проаналізувати вплив процесів децентралізації на підвищення спроможності територіальних громад у сфері забезпечення безпеки;
7. Дослідити участь територіальних громад у протидії безпековим загрозам в умовах війни за незалежність України;
8. Окреслити роль територіальних громад Прикарпаття у забезпеченні національної безпеки;
9. Визначити перспективи розвитку місцевого рівня безпеки в умовах євроінтеграційних процесів.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що підвищення інституційної, фінансової та організаційної спроможності територіальних громад унаслідок децентралізації прямо впливає на зростання їхньої ролі у забезпеченні національної безпеки, а також сприяє формуванню більш стійкої та адаптивної безпекової системи держави, особливо в умовах воєнних загроз і євроінтеграційних трансформацій.

Стан наукової розробки. Теоретичні засади національної безпеки як суспільного феномену розробляли В. Антонов, який системно дослідив структуру та суб'єктний склад безпекової системи держави [3], В. Мельниченко та Н. Фігель [32], В. Курило та О. Караман [28], а також В. Хаустова та Н. Трушкіна, які систематизували теоретичні підходи до цього поняття та його складових [68]. І.

Аблазов та Л. Гордієнко звернули увагу на проблему державоцентричності вітчизняної системи національної безпеки та необхідність її переосмислення в контексті концепції безпеки людини [2].

Окремим і добре опрацьованим напрямом є дослідження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. Фундаментальний внесок здійснили О. Батанов [4; 5], О. Гейда [12], В. Погорілко [36], Ю. Лагойда [29]. Роль територіальної громади в системі місцевого самоврядування розглядав Р. Думін [19], тоді як Л. Бенівська дослідила громаду як суб'єкт регулювання соціально-економічного розвитку [6]. Проблематика децентралізації та її впливу на спроможність громад стала предметом досліджень В. Романової та А. Умланди [59], Г. Східницької, Т. Шматковської та Р. Хірівського [65], Т. Бороденко, М. Гапонюк та Г. Куліш [7].

Узагальнення наукової літератури дозволяє констатувати, що, попри значний доробок у суміжних сферах, проблема безпекової функції територіальних громад у її регіональному вимірі залишається недостатньо дослідженою. Наявні праці здебільшого або розглядають безпекову проблематику на загальнодержавному рівні, або досліджують громади поза безпековим контекстом. Системного аналізу участі громад конкретного регіону у забезпеченні національної безпеки в умовах повномасштабного збройного конфлікту у поєднанні з євроінтеграційною перспективою в науковій літературі практично немає, що визначає наукову новизну та практичну значущість цього дослідження.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: аналіз і синтез – для узагальнення наукових підходів; системний метод – для дослідження безпеки як цілісної системи; порівняльний метод – для зіставлення різних моделей взаємодії; інституційний підхід – для аналізу ролі органів влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні ролі територіальних громад як активних суб'єктів забезпечення національної безпеки в умовах війни та євроінтеграції, а також у розкритті регіональних особливостей цієї ролі на прикладі Прикарпаття.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і рекомендацій роботи органами місцевого самоврядування, органами державної влади та іншими суб'єктами публічного управління для вдосконалення механізмів забезпечення безпеки на місцевому рівні.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (73 позиції), 1 таблиці, 1 рисунку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Структура національної безпеки та її складові

Категорія національної безпеки займає особливе місце серед базових понять сучасної науки про державу та безпеку. має широке застосування як у наукових дослідженнях, так і в нормативних документах, її змістовне доповнення й досі залишається дискусійним: різні дослідницькі школи розставляють акценти по-різному – одні зосереджуються на збереженні державних інститутів, інші – на гарантуванні прав людини, треті – на суспільній стійкості загалом. Узагальнений підхід трактує це як захищеність ключових інтересів людини, суспільства та держави від дестабілізуючих чинників як внутрішнього, так і зовнішнього походження [23].

Нормативне визначення національної безпеки в Україні закріплено у низці ключових правових актів: Конституції України, Законі України «Про національну безпеку України» та Указі Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» [26; 50; 56]. Зазначені документи формують ієрархічно організовану нормативно-правову основу, в межах якої здійснюється практична діяльність усіх суб'єктів безпекової системи держави.

Закон України «Про національну безпеку України» у статті 1 розмежовує два суміжних поняття, які нерідко вживаються як синоніми. Державна безпека охоплює захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, тоді як національна безпека є ширшим поняттям – вона поширюється на загрози будь-якого походження, включаючи воєнні. Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення: воно визначає коло суб'єктів і механізмів реагування залежно від характеру конкретної загрози.

Порівняльний аналіз наведених дефініцій свідчить про те, що вони є суттєво близькими за змістом, а єдина диференціююча ознака полягає в характері загроз:

державна безпека орієнтована виключно на загрози невоєнного походження, натомість національна безпека охоплює загрози будь-якого характеру. З цього випливає, що національна безпека є поняттям більш широким і таким, що логічно включає державну безпеку як свій компонент [28, с. 166].

Попри формальне розмежування суміжних понять, законодавчі визначення у безпековій сфері не є офіційними внутрішніми концептуальними відповідностями. Окремі дослідники вказують на неузгодженість чинного регулювання з конституційними засадами: на їхню думку, закріплену в законі визначення вступають у відповідність із положеннями Основного Закону, яке проголошує людину, її життя, здоров'я, недоторканність і безпеку найвищою соціальною ціною. Ідеться про принципове концептуальне розходження між гуманістичною філософією Конституції, що ставить особу в центр державних пріоритетів, та державоцентричною логікою окремих законодавчих формулювань, де захист інституційної структури держави фактично превалює над захистом конкретної людини [2].

Змістовне розкриття поняття «національна безпека» через його етимологічні та понятійні засади здійснює О. Сосін. На підставі аналізу латинського походження слова «нація» (лат. *natio* – народ) учений розмежовує три смислові виміри словосполучення «національна безпека»: по-перше, безпека народу як моноетносу або багатонаціональної спільноти, члени якої виступають співгромадянами; по-друге, безпека суспільства як сукупності людей, об'єднаних спільними умовами життєдіяльності; по-третє, безпека держави як організаційно-правової форми об'єднання народів і націй [62]. Ця тріада відображає концептуальну ієрархію суб'єктів і об'єктів безпеки, що збігається з підходом вітчизняного законодавця.

О. Сосін пропонує розглядати національну безпеку у двох взаємопов'язаних вимірах. З одного боку – це ступінь реальної захищеності інтересів особистості, суспільства та держави від загроз різного походження. З іншого – це динамічний показник здатності держави і суспільства протистояти цим загрозам самостійно або у взаємодії з партнерами, зберігаючи суверенітет, територіальну цілісність та соціальну стабільність [62].

Такий підхід переносить акцент із статичного стану захищеності на активну спроможність до протидії, що є концептуально важливим, особливо в умовах сучасних гібридних і воєнних загроз. На цьому підґрунті дослідник виокремлює три взаємозалежних складники національної безпеки: захист інтересів особистості, суспільства і держави, розглядаючи кожен із них не ізольовано, а як елемент єдиної системи, де ослаблення одного рівня неминуче позначається на стійкості решти [62].

Профільний закон у сфері національної безпеки утверджує модель, за якою державна безпекова політика охоплює три взаємопов'язані об'єкти захисту: особу, суспільство загалом та державу як інститут. Така ієрархія лідерів про поступову гуманістичну переорієнтацію вітчизняної безпекової думки, в рамках якої держава перестає сприйматися як самодостатня цінність і натомість розглядається як засіб забезпечення добробуту та захисту кожної конкретної людини [50].

Аналіз наукової літератури підтверджує, що національна безпека є складним, багатовимірним явищем, яке охоплює цілу низку галузевих видів безпеки (рис. 1.1).

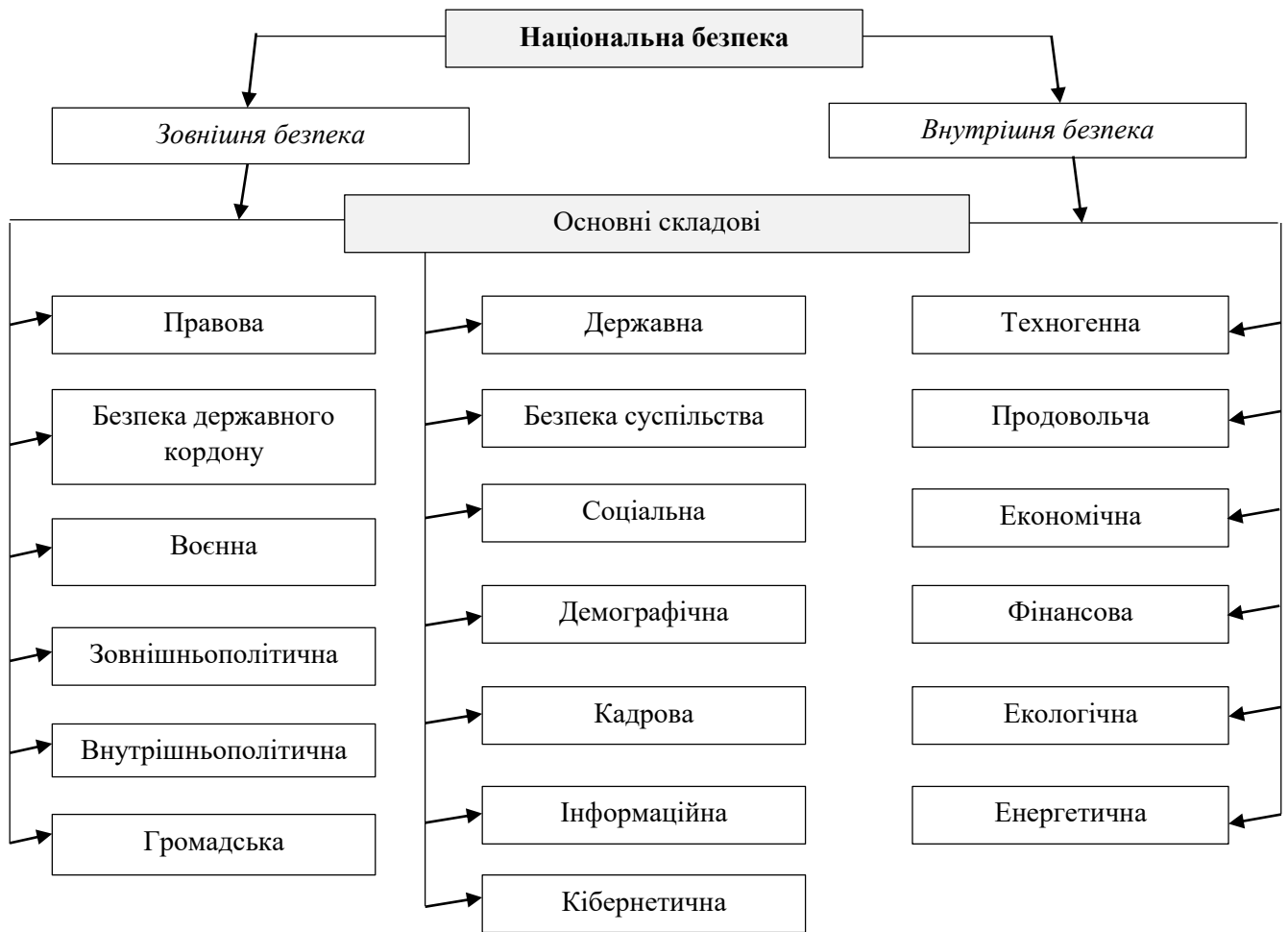

Рис. 1.1. Складові національної безпеки [68, с. 147]

У науковій літературі систему національної безпеки розглядають як сукупність кількох самостійних, проте структурно взаємопов'язаних елементів, які у своїй єдності індивідуальний цільовий механізм, орієнтований на забезпечення розвитку та захист інтересів людини, суспільства й держави [3, с. 33]. З аналітичної точки зору така система демонструє свою організовану конфігурацію взаємодіючих учасників – владних інституцій, силових структур та інститутів громадянського суспільства – поєднаних спільною нормативною основою та функціональними механізмами, підпорядкованими єдиною метою: нейтралізація загроз національним інтересам незалежно від їхнього характеру та походження [32, с. 70].

Коло учасників системи національної безпеки є широким і охоплює інституції різних гілок та рівнів публічної влади. Серед них – глава держави, законодавчий орган, уряд, координаційний орган з питань безпеки та оборони,

галузеві міністерства, центральний банк, судова система, прокуратура, регіональні адміністрації, муніципальні органи, збройні сили, спеціальні служби, а також громадяни та їхні об'єднання.

У науковому середовищі прийнято структурувати цих учасників за обсягом компетенції. Перший рівень соціального суб'єкта загальної компетенції – ті, повноваження яких поширюються на всю безпекову сферу без обмеження конкретної галузю. До другого рівня належать установи галузевого спрямування, що віддаються за окремі напрями безпекової діяльності. Третій рівень складають органи міжгалузевої компетенції, покликані забезпечити координацію на стику різних функціональних сфер [61].

Законодавче визначення сектору безпеки і оборони охоплює чотири складові: сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян та їх об'єднання, які на добровільних засадах долучаються до захисту країни. Включення останньої категорії має принципове значення: воно нормативно закріплює відхід від цієї моделі державної безпеки на використання суспільної, у якій недержавні учасники є рівноправними суб'єктами, а не допоміжними структурами [50]. Досвід повномасштабного вторгнення надав цьому положенню реального, а не декларативного змісту – змінивши його з формальної норми на живу практику.

Функціональна складова системи національної безпеки охоплює широкий спектр завдань: від стратегічного планування та розробки доктринальних документів до моніторингу загроз у різних сферах суспільного життя, формування нормативно-правової бази та забезпечення системи необхідними кадровими і матеріальними ресурсами [51]. Усі ці завдання реалізуються не ізольовано, а у взаємозв'язку: оцінка загроз формує пріоритети захисту, а зміна безпекового середовища змушує переглядати як стратегічні документи, так і конкретні механізми реагування. Саме така динамічна взаємозалежність між елементами системи перетворює її з набору формальних інституцій на живий організм, здатний адаптуватися до нових викликів – за умови, що кожен із суб'єктів виконує покладені на нього функції належним чином.

Отже, національна безпека України постає як складна, ієрархічно організована система, що охоплює взаємопов'язані рівні захисту інтересів особистості, суспільства та держави. Її ефективність визначається не лише наявністю розгалуженого суб'єктного складу й розвиненої нормативно-правової бази, а й здатністю всіх елементів системи злагоджено реагувати на динамічно змінювані внутрішні та зовнішні загрози, зберігаючи при цьому функціональну цілісність і конституційний правопорядок.

1.2. Сутність і функції територіальних громад в Україні

Слід зазначити, що поняття «територіальна громада» відносно недавно увійшло до наукового обігу в сфері публічного управління України. Вивчення наукових джерел показує, що його зміст трактується дослідниками по-різному і не має єдиного усталеного визначення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Огляд дефініцій сутності поняття «територіальна громада»

Джерело	Визначення
Конституція України [26]	Основний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається із жителів, що постійно проживають на певній території.
Європейська хартія місцевого самоврядування [72]	Спільнота людей, котрі проживають на території, мають спільні інтереси й потреби, а також мають право й змогу самостійно регулювати та управляти справами у рамках визначених законом повноважень.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [49]	Об'єднання людей, що проживають на території, мають спільні інтереси та потреби, право й можливість самостійно регулювати та управляти справами.
Енциклопедія державного управління [30]	Спільнота людей, що проживають на території, пов'язані спільними інтересами й потребами, володіють спільним майном і самостійно вирішують питання місцевого значення.
О. Батанов [5]	Спільнота людей, що проживають на території, пов'язані спільними інтересами й потребами, мають спільне майно і самостійно вирішують питання.

М. Орзіх [39]	Сукупність людей, що проживають на території, об'єднаних спільними просторово-географічними, етнокультурними, економічними, соціальними й іншими ознаками, мають спільні інтереси і потреби, спільне майно й самостійно вирішують питання.
О. Гейда [12]	Спільнота людей, що проживають на території, пов'язані спільними інтересами й потребами, мають спільне майно, об'єднані спільними просторово-географічними, етнокультурними, економічними, соціальними й іншими ознаками і самостійно вирішують питання.

Джерело: [19, с. 172]

Правовий статус територіальних громад в Україні визначається Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [26; 49]. Відповідно до цих документів, чинне законодавство виокремлює такі типи територіальних громад: громада села, громада селища, громада міста, об'єднана територіальна громада, що охоплює кілька поселень, а також громада району в місті. Кожен із зазначених типів має власну специфіку організації та обсяг повноважень, що визначається залежно від чисельності населення, географічного розташування та адміністративного статусу відповідної одиниці.

Система місцевого самоврядування, утворювана сукупністю територіальних громад, функціонує як децентралізована публічна влада, діяльність якої ґрунтується на принципах демократизму та самоврядування. Кожна громада наділена власними органами влади, що здійснюють свої повноваження у межах, визначених Конституцією України та галузевим законодавством. Паралельно з інститутами самоврядування на місцевому рівні функціонують місцеві державні адміністрації – органи, що входять до системи центральної виконавчої влади та діють на підставі Конституції, законів, а також розпоряджень і наказів центральних органів виконавчої влади.

Взаємодія місцевих державних адміністрацій і територіальних громад відображає принципове розмежування двох різних політико-правових природ місцевої влади: державної та недержавної. Державна природа акцентує на пріоритеті централізованого управління, тоді як недержавна природа місцевого самоврядування утверджує право громади на автономне вирішення питань

місцевого значення та громадський контроль над публічними справами [19, с. 174]. Обидва ці елементи є взаємозалежними і взаємодоповнювальними складниками загальної системи публічного управління.

Функції територіальної громади становлять ключовий елемент її конституційно-правового статусу, що визначає реальний зміст самоврядування на місцевому рівні. В. Погорілко та співавтори визначають їх як основні напрями муніципальної діяльності, що виражають волю й інтереси місцевих жителів та забезпечують здійснення ними взаємовідносин із державою, її органами та органами місцевого самоврядування в межах Конституції і законів України [36]. Це визначення розкриває двоїсту природу функцій: вони одночасно звернені всередину – до задоволення потреб конкретної спільноти, і назовні – до встановлення впорядкованих відносин між громадою та державою.

Класифікація функцій територіальних громад може здійснюватися за різними критеріями, що зумовлює наявність кількох наукових підходів. За О. Батановим, функції диференціюють: за об'єктами діяльності – на політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні; за статусом громади – на функції громад сіл, селищ і міст, громад районів у містах, а також громад міст Києва та Севастополя; за засобами і методами діяльності [4]. Виокремлені об'єктні функції певною мірою кореспондують із внутрішніми функціями держави, є об'єктивно зумовленими цілями муніципальної демократії та спрямованими на задоволення потреб місцевого значення [36].

Оскільки громади не існують у правовому й управлінському вакуумі, поряд із внутрішніми виокремлюються зовнішні функції територіальних громад, реалізація яких виходить за межі конкретної локальної спільноти. Серед них – зовнішньополітична, зовнішньоекономічна, зовнішньосоціальна, зовнішньокультурна та зовнішньоекологічна функції, а також функції, що реалізуються на різних рівнях управлінської взаємодії: міжмуніципальному, між громадами і державою та на міжнародному рівні.

Ще один підхід до класифікації функцій ґрунтується на аналізі відносин територіальних громад з іншими інститутами місцевого самоврядування.

Ключовими в цьому контексті є функції формування громадами місцевих представницьких органів, функції здійснення населенням управлінської участі у повсякденній діяльності місцевих рад і державних адміністрацій, а також функції контролю громади за місцевими органами влади.

У межах цих відносин формуються і реалізуються контрольна, фінансово-бюджетна та матеріально-технічна функції. Через взаємодію з органами самоорганізації населення виникає також інформаційна функція територіальної громади, що має двосторонній характер і охоплює відносини як між громадою та органами самоорганізації, так і між громадою та конкретним мешканцем відповідної території [29, с. 279].

Л. Бенюк, розглядаючи громаду крізь призму регулювання соціально-економічного розвитку, пропонує розгорнуту класифікацію її функцій, що охоплює нормотворчість, стратегічне планування розвитку території, управління ресурсним потенціалом та комунальним майном, розбудову місцевої інфраструктури, бюджетно-фінансову діяльність, управління соціальною сферою, а також інвестиційну та інформаційну функції [6]. Показово, що цей перелік практично збігається з функціями системи місцевого самоврядування загалом, що свідчить про нерозривний зв'язок між громадою як первинним суб'єктом і самоврядуванням як системою: громада не просто делегує повноваження своїм органам, а сама є носієм усього обсягу муніципальних функцій, реалізуючи їх безпосередньо або через утворені нею інституції.

На основі узагальнення наявних підходів пропонується авторська класифікація функцій територіальної громади за трьома критеріями: сферою діяльності, рівнем реалізації та механізмами виконання.

Нормотворча функція охоплює повноваження громади щодо формування власної регуляторної бази – від статутів і регламентів до місцевих цільових програм.

Адміністративна функція полягає в організації повсякденного управління: координації комунальних служб, контролі за виконанням прийнятих рішень та наданні адміністративних послуг населенню.

Соціальна функція реалізується через підтримку освітніх, медичних і культурних установ, програми соціального захисту вразливих категорій населення та молодіжні ініціативи.

Економічна функція передбачає бюджетне планування, стимулювання підприємницької активності, залучення інвестицій та розвиток місцевої інфраструктури.

Екологічна функція охоплює охорону природного середовища, раціональне використання ресурсів і поводження з відходами.

Комунікативна функція забезпечує взаємодію громади з органами державної влади, сусідніми громадами та міжнародними партнерами, а також залучення мешканців до участі у прийнятті рішень через цифрові та традиційні платформи зворотного зв'язку [46; 49].

Питання класифікації та практичної реалізації функцій громад залишається дискусійним. Одні дослідники наполягають на розширенні фінансової автономії та посиленні ролі громад у стратегічному плануванні, інші застерігають від надмірної децентралізації, вказуючи на нерівномірний рівень інституційної спроможності місцевих органів. Досвід держав-членів ЄС засвідчує, що зрілі системи місцевого самоврядування здатні брати на себе значно ширше коло відповідальності, ніж передбачено нинішньою українською моделлю. В Україні незавершеність децентралізаційного процесу породжує помітний розрив між громадами різних регіонів як за ресурсним забезпеченням, так і за якістю управління. Ця асиметрія набула особливої гостроти після лютого 2022 року: повномасштабне вторгнення поставило громади перед викликами, до яких більшість із них не була системно підготовлена, і водночас змусило шукати нові, нестандартні форми реалізації своїх функцій в екстремальних умовах [29, с. 280].

Отже, територіальна громада є первинним і базовим суб'єктом місцевого самоврядування, що об'єднує жителів певної території та наділена правом самостійно вирішувати питання місцевого значення. Її сутність визначається поєднанням спільних інтересів, ресурсів і механізмів управління, а функціональний профіль має комплексний характер, охоплюючи управлінську, соціальну,

економічну, екологічну та комунікативну сфери. Реалізація цих функцій здійснюється як у внутрішній діяльності громади, так і в її взаємодії з державою та іншими суб'єктами публічного права.

1.3. Місце громад у системі забезпечення національної безпеки

Сучасне розуміння національної безпеки давно вийшло за межі традиційного уявлення про неї як виключну прерогативу армії та спецслужб. Захист національних інтересів у XXI ст. є багаторівневою справою, де місцеве самоврядування відіграє роль, яку неможливо замінити жодною центральною структурою. Законодавець зафіксував цю реальність нормативно: інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони. За лаконічністю цього формулювання стоїть принципова концептуальна позиція: безпекова відповідальність у державі не концентрується на одному рівні, а розподіляється між усіма інституційними поверхами публічної влади. Громади при цьому стають активними учасниками системи, від спроможності яких безпосередньо залежить загальна стійкість держави [50].

Участь територіальних громад у захисті національних інтересів держави спирається на розгалужену нормативно-правову базу. Її фундамент закладено Законом України «Про національну безпеку України» 2018 року, який уперше комплексно врегулював місце органів місцевого самоврядування у загальнодержавній безпековій архітектурі. Стратегічний вимір цього питання визначає Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена президентським указом у вересні 2020 року. Серед її пріоритетів – завершення процесу децентралізації і формування спроможних об'єднаних територіальних громад як структурної передумови стійкості держави перед обличчям сучасних загроз.

Не менш важливим є принцип інституційного розмежування відповідальності у безпековій сфері. Законодавство передбачає, що контрольні

функції реалізуються на основі чіткого розмежування функцій і повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері управління національною безпекою. Таке розмежування усуває обидві патології, перетворюючи сукупність окремих суб'єктів на справді скоординовану систему з передбачуваним розподілом ролей і відповідальності [54].

У сучасній науці про публічне управління внесок громад у безпекову систему держави аналізується передусім через концепцію стійкості. Йдеться не про просту витривалість перед зовнішнім тиском, а про комплексну якість, що включає здатність адаптуватися до змін, реагувати на надзвичайні ситуації, відновлюватися після криз, зберігаючи при цьому соціальну згуртованість, економічну стабільність і культурну самобутність. Таке розуміння стійкості перетворює її на багатовимірний показник реальної безпекової спроможності громади.

А. Кулик виокремлює чотири взаємопов'язані безпекові функції, які реалізують громади. Перша – підтримання безперебійної роботи критичної інфраструктури: енергетики, водопостачання, транспорту і зв'язку, що утворюють матеріальний каркас обороноздатності. Друга – першочергове інституційне реагування на надзвичайні події, що забезпечує оперативність і локальну точність антикризових заходів. Третя – підтримання громадського порядку через механізми правоохоронної взаємодії на підконтрольній території. Четверта – в умовах збройного конфлікту – координація евакуації, тилове забезпечення та мобілізація місцевих ресурсів на потреби оборони. Сукупність цих функцій перетворює громаду на незамінний елемент загальнодержавної безпекової системи [27, с. 62-63].

Поряд із категорією стійкості окремих громад у сучасній науці про публічне управління утвердилося ширше поняття – «національна стійкість». Воно охоплює місцевий рівень як один із своїх визначальних складників, проте не зводиться до нього. Національна стійкість полягає у здатності нації протистояти гібридним загрозам різного характеру, підтримувати життєздатність основних систем – управління, інфраструктури, оборони та економіки і швидко відновлюватися після їхнього руйнівного впливу, зберігаючи територіальну цілісність, суверенітет та

демократичні цінності. Громади у цій конструкції відіграють роль первинного структурного елемента: від того, наскільки вони здатні зберігати керованість і виконувати свої функції в кризових умовах, безпосередньо залежить загальна витривалість держави [69].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року перетворило систему публічного управління України на об'єкт безпрецедентного стресового випробування. Місцеві органи влади опинилися перед необхідністю миттєвого переходу до кризового режиму – без перехідного періоду, без можливості підготуватися, часто без чітких інструкцій зверху. Саме в цей момент виявилось, наскільки реальною є безпекова спроможність кожної конкретної громади: ті, що мали розвинену інституційну базу і досвід стратегічного планування, впоралися із завданням мобілізації ресурсів значно ефективніше за ті, що залишалися організаційно слабкими. Громади були змушені швидко мобілізувати свої ресурси для максимальної оборони своїх територій і результат цієї мобілізації залежав від того, який потенціал вони встигли накопичити в попередні роки [66].

Повномасштабна війна спонукала законодавця переглянути баланс між колегіальністю та оперативністю в управлінні громадами. Керівникам територіальних громад надано розширені одноособові повноваження на період воєнного стану: закон розширює компетенцію сільських, селищних, міських голів та надає їм одноособові повноваження щодо фінансування армії з місцевих бюджетів, організації цивільного захисту та управління комунальним майном у кризових умовах. За цим рішенням стоїть проста управлінська логіка: скликання ради займає час, якого в кризових ситуаціях нема. Наділення голів правом діяти самостійно усунуло бюрократичну затримку між виникненням проблеми та прийняттям рішення, що в умовах активних бойових дій може мати вирішальне значення [44].

Розширення одноособових повноважень голів громад відбувалося паралельно з розбудовою механізмів міжрівневої координації, адже оперативність окремих рішень має сенс лише тоді, коли вони вписуються в узгоджену загальну

стратегію. Законодавство закріпило, що органи місцевого самоврядування усіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а за потреби погоджують між собою окремі повноваження.

Місцеве самоврядування в Україні продемонструвало значний рівень ефективності при функціонуванні в умовах воєнного стану. Громади самоорганізувалися, перебудували управлінські процеси і знайшли ресурси там, де їх, здавалося, не було. Водночас конфлікт оголив і системні слабкості: дослідники фіксують, що на практиці громади зіштовхуються із труднощами, які вимагають чіткого розподілу обов'язків між органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями та центральними органами влади.

Розмитість меж відповідальності між цими суб'єктами породжувала управлінські збої саме тоді, коли ціна помилки була найвищою. Усунення цих прогалин через системне вдосконалення законодавства та інституційних механізмів координації є одним із пріоритетних завдань повоєнного реформування публічного управління [31].

Збереження місцевого самоврядування як повноцінного інституту навіть в умовах воєнного стану є принциповою конституційною гарантією. Утворення військових адміністрацій не призупиняє повноважень органів самоврядування – вони продовжують діяти паралельно, кожен у своєму колі відповідальності. Ця конструкція закріплює ключову ідею: громади залишаються активними суб'єктами управління, а не перетворюються на пасивних виконавців військових директив.

Водночас В. Ковальчук звертає увагу на серйозні вади чинного регулювання: повномасштабне вторгнення засвідчило абстрактний та декларативний характер окремих законодавчих норм, їх внутрішню суперечливість та нівелювання інтересами територіальної громади, що негативно вплинуло на порядок реалізації органами самоврядування своїх повноважень, включаючи сферу захисту прав і свобод людини. Ця критика вказує на системну проблему: законодавство про місцеве самоврядування в безпековій сфері формувалося переважно для мирного часу і виявилось недостатньо підготовленим до реалій збройного конфлікту.

Подолання цього розриву між нормою і практикою є одним із ключових завдань повоєнного реформування [23].

Формування підрозділів національного спротиву на рівні громад стало одним із найпереконливіших свідчень того, що місцеве самоврядування є не тільки адміністративним, а й оборонним інститутом. Законодавство запровадило для цього спеціальний механізм: добровольче формування – воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян, які проживають на території певної громади, та призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони.

Суттєвою рисою цього механізму є його відкритість: участь у захисті рідної землі не обмежується колом військовозобов'язаних. Громадяни, яких вік чи стан здоров'я унеможливує призов на контрактну службу, зберігають право долучитися до спільної оборонної справи через добровольчі групи, що створюються спільно з органами місцевого самоврядування. Така конструкція перетворює громаду на справжній колектив самозахисту, де кожен мешканець може знайти посильну форму участі незалежно від фізичних можливостей [66].

Безпекова функція громад не вичерпується суто оборонним виміром – вона охоплює і глибокий соціальний пласт. Ю. Рижук наголошує, що у контексті збройного конфлікту на перший план виходить захист конкретних прав конкретних людей: забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб пов'язується передусім із реалізацією права на соціальний захист та права на житло, тоді як для громад на тимчасово окупованих територіях ключовим залишається забезпечення права на життя та особисту безпеку. Ці завдання утворюють невіддільну частину безпекового процесу.

Громада, що не здатна захистити соціально вразливих мешканців, не може вважатися безпечною незалежно від того, наскільки добре організована її територіальна оборона. Соціальна і оборонна складові безпеки є взаємозалежними: стабільне соціальне середовище підтримує моральний дух і мобілізаційний потенціал спільноти, а розпад соціальних зв'язків підриває здатність громади до будь-яких колективних дій [58].

Отже, територіальні громади посідають важливе і водночас комплексне місце у системі забезпечення національної безпеки України. Вони виступають не лише допоміжною ланкою у реалізації державної безпекової політики, а й самостійним суб'єктом, здатним оперативно реагувати на загрози, забезпечувати життєдіяльність населення та підтримувати стійкість на локальному рівні.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад у сфері безпеки

Правове регулювання участі територіальних громад у сфері національної безпеки являє собою розгалужену систему нормативних актів різної юридичної сили. Ця система формувалася поступово, відображаючи еволюцію уявлень законодавця про роль місцевого самоврядування у загальнодержавній безпековій архітектурі.

Основний Закон держави гарантує місцевим громадам автономію у вирішенні власних справ, а також допускає передачу їм частин державних функцій. Окремим щаблем нормативної бази служить профільний законодавчий акт 2018 року щодо національної безпеки, який чітко визначає позицію муніципальних установ у загальнодержавному безпековому механізмі [50].

Структура сектору безпеки і оборони, визначена Законом, принципово відрізняється від традиційного уявлення про безпеку як виключно державну справу. Поряд із силовими відомствами та спецслужбами, до нього включено громадян та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Це концептуальне рішення законодавця легітимізує участь неінституційних акторів – волонтерів, громадських організацій, самоорганізованих спільнот – у безпекових процесах держави. Такий підхід набув особливої практичної ваги в умовах повномасштабної збройної агресії, коли саме горизонтальні мережі громадянської активності стали критичним ресурсом оборони [50].

Самостійним і вагомим джерелом правового регулювання є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року. Він закладає організаційно-правові засади діяльності громад і встановлює принципи, без яких реалізація безпекових функцій на місцевому рівні була б неможливою. Серед них

– правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність; підзвітність та відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами; державна підтримка та гарантія місцевого самоврядування. Самостійність забезпечує спроможність до оперативних рішень без очікування дозволу зверху. Підзвітність перед громадою формує відповідальність за реальний, а не формальний результат. Державна гарантія захищає інститут самоврядування від довільного скасування навіть у кризових умовах. Разом вони утворюють нормативний каркас, що дозволяє громаді функціонувати як повноцінний суб'єкт безпеки, а не лише виконавець централізованих директив [49].

Самостійний нормативний блок створюється законодавство у сфері цивільного захисту. Відповідний кодифікований акт, запроваджений у 2012 році, охоплює широкі суспільні відносини – від забезпечення населення та довкілля до побудови інтегрованої системи реагування на спектр кризових подій. Зауважимо, що перелік учасників цієї системи не обмежується органами державної влади: до нього входять муніципальні структури, фізичні особи різного правового статусу, а також суб'єкти господарювання будь-яких форм власності. У такій конструкції територіальні громади виступають не периферійним елементом, а первинною ланкою реагування – тією, яка першою зустрічає наслідки надзвичайних подій і разом організовує захист людей на місці їх проживання.

Принципово важливо, що органи місцевого самоврядування виступають тут не допоміжними структурами, а повноправними учасниками системи цивільного захисту зі власним колом обов'язкових завдань. Серед пріоритетних – забезпечення постійної готовності підпорядкованих сил і засобів до дій із запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них, навчання населення правилам поведінки в кризових умовах, реалізація цільових програм із мінімізації ризиків [24].

Окремим нормативним актом визначено порядок функціонування публічної влади в умовах збройного конфлікту. Зазначений закон запроваджує механізм тимчасових управлінських структур, покликаних забезпечити безперервність керування в ситуаціях, коли муніципальні органи з об'єктивних причин не здатні

повноцінно виконувати свої функції. Підставами для їх створення є конкретні практичні потреби: організація оборони, забезпечення цивільного населення, підтримання правопорядку, захист об'єктів критичної інфраструктури та утримання прав мешканців. Принципово важливою є правова природа цього інституту. Він не витісняє місцеве самоврядування як таке, а лише тимчасово заповнює управлінські прогалини, що виникають унаслідок форс-мажорних матеріалів [52].

Паралельно з розширенням управлінських компетенцій громад відбулося й переосмислення їх фінансових можливостей у безпековій царині. В умовах мирного часу бюджетне законодавство жорстко регламентує допустимі напрямки використання муніципальних коштів, що в реаліях воєнного протистояння обернулося відчутним практичним обмеженням. Законодавчою реакцією на цей виклик стало скасування відповідних обмежень: муніципальні органи, регіональні адміністрації та тимчасові управлінські структури воєнного часу дали можливість видати видатки, які раніше не передбачалися відповідними бюджетними призначеннями [38].

Завершальним елементом нормативної конструкції безпекової системи є профільна стратегія у сфері громадської безпеки та цивільного захисту, затверджена у 2021 році. Цей документ підтверджує концепцію, згідно з якою належний рівень захисту досягається не зусиллями якогось одного інституту, а узгодженою співпрацею різномірних учасників. До кола таких учасників віднесено державні структури, муніципальні органи, інститути громадянського суспільства та приватний сектор, взаємодія яких розглядається як обов'язкова умова ефективності [63].

Значення цього документа виходить за межі декларативного: він формує модель, за якою безпека розглядається не як монополія держави, а як результат узгодженої взаємодії різних суспільних акторів. Громади в цій моделі перестають бути пасивними об'єктами захисту й набувають ролі активних учасників формування безпечного середовища поряд із державними інституціями та бізнесом.

Принципово важливим є питання збереження інституційної суб'єктності місцевого самоврядування навіть за умов запровадження найжорсткіших правових режимів. Законодавець недвозначно відповів на нього: органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами України. Ця коротка, але концептуально вагома норма означає, що воєнний стан не призупиняє і не скасовує самоврядну природу місцевої влади – він лише доповнює звичайний режим її функціонування додатковими безпековими обов'язками та механізмами координації з військовим командуванням. Громади залишаються діючими суб'єктами публічного права, а не перетворюються на пасивних виконавців директив зверху. Така конструкція є свідомим вибором законодавця на користь децентралізованої моделі безпеки, за якої місцевий рівень управління зберігає власну відповідальність і дієздатність незалежно від масштабу зовнішньої загрози [52].

Водночас комплексний аналіз чинної нормативної бази дозволяє визначити певні структурні вади. Насамперед, між окремими законодавчими актами простежуються посилення щодо чіткого розмежування компетенції муніципальних органів, регіональних адміністрацій та тимчасових структур військового управління. Крім того, нормативне регулювання не завжди містить дієвий інструментарій фінансового забезпечення захисних функцій громад у мирний період, що негативно позначається на їх готовності до кризового реагування.

Додатковою проблемою є рамковий характер значних частин актів, які потребують конкретизації на підзаконному рівні, яка нерідко запізнюється або залишається неповною. По задекларованому методу вдосконалення правового регулювання комунальної діяльності, забезпечення прозорості та запровадження ефективного контролю за законністю прийнятих рішень, питання системності та якості такого регулювання досі залишається відкритим і потребує подальшого опрацювання [8].

Отже, нормативно-правова система регулювання участі територіальних громад у сфері безпеки характеризується багаторівневістю та комплексністю. Вона

охоплює конституційні засади, спеціалізоване законодавство у сфері національної безпеки, місцевого самоврядування та цивільного захисту, а також масив актів воєнного часу. Досвід повномасштабного збройного конфлікту виявив як сильні сторони цієї системи, так і прогалини, усунення яких є необхідною умовою підвищення безпекової спроможності громад у майбутньому.

2.2. Інституційні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади

Ефективна участь територіальних громад у забезпеченні національної безпеки неможлива без налагодженої інституційної взаємодії між органами місцевого самоврядування та різними рівнями державної влади. Ця взаємодія не є одновимірною: вона здійснюється водночас у вертикальному (між рівнями публічної влади) та горизонтальному (між органами одного рівня) вимірах, охоплює різноманітні механізми координації, субординації та співробітництва.

Теоретичне осмислення механізмів взаємодії між місцевим самоврядуванням та державним управлінням традиційно спирається на розмежування двох базових моделей організації влади. Деконцентрація являє собою організаційний процес передачі прав щодо прийняття рішень представникам центральної влади на місцях. При такій моделі місцеві органи залишаються частиною вертикалі виконавчої влади і діють від імені центру, а не від імені місцевої спільноти. Децентралізація є принципово іншою конструкцією: вона передбачає наділення самоврядних структур власними повноваженнями, реалізація яких відбувається під відповідальність самої громади, а не центрального уряду. Ця відмінність є вирішальною з погляду безпекової спроможності: децентралізована система породжує не просто виконавців директив, а суб'єктів із власною відповідальністю за безпеку підконтрольної території [10].

У науковій літературі виокремлено кілька форм взаємодії між органами місцевого самоврядування та виконавчою владою у безпековій сфері. Дослідники називають серед них консолідацію, кооперацію та координацію засобів і сил; методичне надання консультативної допомоги; інституційне створення

спеціальних дорадчих органів; інформаційний обмін через конференції та наради; аналітичне забезпечення у вигляді звітів і оглядів спільної діяльності. Кожна з цих форм виконує власну функцію в загальній системі безпекової координації. Консолідаційний механізм забезпечує злагодженість дій у гострих кризових ситуаціях, коли розпорошеність зусиль може коштувати людських життів. Методичний та аналітичний напрямки підвищують якість управлінських рішень і формують спільну картину безпекової ситуації між рівнями влади. Інституційний напрямок закріплює взаємодію організаційно, перетворюючи її з ситуативної практики на сталий механізм [67].

На практиці безпекова взаємодія реалізується через кілька базових інституційних структур. Першою і найбільш системно значущою є мережа місцевих державних адміністрацій. У критичних ситуаціях, коли до вирішення проблеми необхідно залучати територіальні підрозділи центральних міністерств, то координація відбувається через голову обласної державної адміністрації, який і несе відповідальність за такі рішення. Ця норма закріплює принцип єдиної вертикальної відповідальності, що є ключовою умовою ефективної безпекової координації: коли зрозуміло, хто несе відповідальність за результат, рішення приймаються швидше, а виконавська дисципліна підвищується [9].

Другим вагомим інституційним інструментом стали координаційні структури оборонного спрямування, створення яких було ініційовано відповідними президентськими рішеннями після введення воєнного стану. На регіональні та міські адміністрації, а також муніципальні органи було покладено обов'язок сформувати такі структури та налагодити взаємодію з військовим командуванням у частині виконання заходів особливого правового режиму. Зазначені координаційні майданчики перетворилися на ключовий інструмент узгодження дій між цивільною та військовою складовою управління на місцях. Їх поява демонструє характерну для військових умов управлінську логіку: цивільне врядування не усувається, натомість воно органічно інтегрується у взаємодію з командними структурами збройних сил.

Третім важливим елементом інституційної системи є військові адміністрації – особливий орган управління, специфічний для умов воєнного стану. Їхні повноваження охоплюють широкий спектр завдань: від запровадження заходів правового режиму воєнного стану до забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів та залучення підприємств і організацій незалежно від форми власності до комплексного соціально-економічного розвитку територій.

Показово, що перелік цих повноважень значною мірою збігається з функціями органів місцевого самоврядування у мирний час – це не випадково: військові адміністрації покликані забезпечити управлінську безперервність там, де самоврядування з об'єктивних причин не може повноцінно функціонувати. Вони не є паралельною структурою, що конкурує з органами місцевого самоврядування, а тимчасовим заміником, який підхоплює управлінські функції у найбільш уражених кризою точках [52].

Нормативно визначено вичерпний і закритий перелік потреб, за які може бути запроваджено тимчасове управління на рівні окремих населених пунктів, що неможливе вільне застосування цього інструменту. Відповідний механізм активізується у випадку, коли муніципальні представницькі органи фактично припинили виконувати свої конституційні та законодавчі функції, зокрема внаслідок самоліквідації, самовідсторонення або стійкої бездіяльності.

Принципово важливо, що підстави для втручання пов'язані не з самим фактом створення особливого правового режиму, а з конкретними управлінськими дисфункціями. Така конструкція виконує подвійну роль: з одного боку, вона забезпечує муніципальне впорядкування від невиправданого зовнішнього втручання навіть у кризових умовах, а з іншого – забезпечує дієвий механізм заміщення там, де органи влади об'єктивно не можуть функціонувати [33].

Четвертим інституційним механізмом є багаторівнева система реагування на надзвичайні події, побудована за ієрархічним принципом із чітким функціональним розподілом між повними щаблями управління. Загальнодержавну координацію забезпечують вищі органи державної влади, відповідальні за питання

безпеки та надзвичайних ситуацій, а також спеціально утворений міжвідомчий координаційний орган, покликаний узгоджувати дії центральних і місцевих структур виконавчої влади, а також господарювання суб'єктів у кризових ситуаціях.

Органи місцевого самоврядування утворюють базовий рівень цієї системи через участь у відповідних ланках територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту. Така архітектура має практичний сенс: надзвичайні ситуації завжди мають конкретну географію, і саме місцева влада першою стикається з їхніми наслідками, краще за будь-яку центральну структуру розуміє локальні ресурси та вразливості. Включення громад до системи цивільного захисту як повноцінних учасників, а не лише виконавців директив зверху, перетворює цю систему з бюрократичної вертикалі на реально функціонуючу мережу реагування [24].

На регіональному щаблі безпекова координація спирається й на інструментарій, закладений у законодавстві про державну регіональну політику. Відповідний профільний закон передбачає узгодження дій між органами виконавчої влади та муніципальними структурами через спільне визначення цілей, пріоритетів і заходів у процесі розробки та реалізації відповідних стратегічних документів, а також через систематичний моніторинг досягнутих результатів.

Попри те, що ці механізми первісно створювалися для вирішення завдань соціально-економічного характеру, в умовах збройного протистояння вони набули якісно іншого значення. територіальна стійкість виявилася безпосереднім відображенням здатності регіону протистояти загрозам. Регіональні, де обласні, районні та муніципальні органи злагоджено взаємодіють, остаточно погоджують плани та раціонально розподіляють ресурси, здатні отримати значно більше навантаження відповідно з тим, де кожен рівень влади функціонує відокремлено [40].

Збройне протистояння стало суворим випробуванням для всієї конструкції міжінституційної співпраці. Муніципальні органи різних рівнів продовжували налагоджувати взаємодію з армійськими структурами та тимчасовими

адміністраціями, за необхідності додатково делегуючи окремі функції. На територіях, віддалених від активних бойових дій, зростає викристалізована кількість моделей управлінської координації, у які регіональні адміністрації воєнного часу перебрали на себе організаційного ядра, що об'єднує різні владні рівні в єдину систему.

Водночас виявлені конфліктні та глибинні структурні проблеми: нормативне регулювання нерідко не досягло за динаміку подій, межі відповідальності між органами різних рівнів подекуди залишилися розмитими, а суттєва нерівномірність ресурсного потенціалу громади зумовлювала помітні відмінності у здатності реагувати на кризові ситуації в різних регіонах країни [66].

Системні проблеми у сфері взаємодії зберігаються і потребують окремого аналізу. Перша з них – глибока асиметрія між громадами за рівнем кадрового та фінансового потенціалу. Невеликі громади з мінімальним апаратом управління об'єктивно не здатні підтримувати повноцінний інформаційний обмін з обласними структурами, своєчасно готувати звітність і брати участь у координаційних заходах, тобто виконувати саме ті функції, що забезпечують злагоджену взаємодію у кризових ситуаціях.

Друга проблема – хронічне відставання нормативного регулювання від темпу реальних подій. В умовах збройного конфлікту управлінські рішення приймаються за годинами, тоді як законодавче оформлення відповідних механізмів займає місяці. Це породжує правові прогалини, якими різні суб'єкти можуть скористатися по-різному і не завжди на користь ефективної координації. Показовим орієнтиром тут є європейська практика, де держава і місцеве самоврядування розглядаються як цілісні, а не окремі суб'єкти, а чіткі правові механізми їхньої взаємодії мінімізують конфлікти через прозорість правил і встановлені наслідки за їх порушення [9].

Фінансовий вимір взаємодії між громадами та державою залишається чи не найгострішою невирішеною проблемою системи. Законодавство дозволило місцевій владі витратити бюджетні кошти на оборонні потреби, але питання про те, хто і як компенсує ці видатки, так і не отримало чіткої відповіді [73]. Громади, що прийняли тисячі переселенців, утримують бомбосховища, організують евакуацію

та купують дрони для армії, роблять усе це фактично наосліп та без гарантії, що витрачені гроші колись повернуться до місцевої скарбниці. Без стабільності бюджетних процесів та адаптивності до зовнішніх впливів підтримати фінансову спроможність громад у тривалій кризі вкрай складно [65; 71].

Окремої уваги заслуговує питання інформаційної взаємодії між рівнями влади. В умовах збройного конфлікту оперативна та достовірна інформація стає критичним ресурсом безпеки. Органи місцевого самоврядування, як найближчі до населення структури, відіграють роль первинних збирачів і трансляторів інформації про стан безпеки на підконтрольних територіях. Водночас недосконалість інформаційних протоколів та різний рівень цифровізації громад знижують ефективність цього механізму.

Отже, існуюча система інституційних механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади у безпековій сфері є розгалуженою, але нерівномірно розвиненою. Вона включає формальні та неформальні механізми, вертикальні та горизонтальні зв'язки. Повномасштабний збройний конфлікт виступив потужним каталізатором розвитку цих механізмів, хоча одночасно виявив і їхні структурні слабкості, що потребують системного вирішення.

2.3. Роль децентралізації у підвищенні спроможності громад у сфері безпеки

Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, є одним із найбільш масштабних перетворень у сфері публічного управління за роки незалежності. Її вплив на безпекову спроможність громад виявився значно глибшим, ніж передбачалося початково: реформа не лише змінила адміністративно-фінансову архітектуру країни, а й суттєво посилила здатність місцевих спільнот протистояти загрозам різного характеру.

Реформа децентралізації будувалася на трьох взаємопов'язаних засадах: субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування. В офіційних документах її стратегічну мету сформульовано передусім у термінах публічних послуг та якості управління, де відповідальність

органів місцевого самоврядування визначається перед жителями за ефективність роботи, а перед державою за її законність. На момент запуску реформи безпекова функція громад не фігурувала як самостійний пріоритет – акцент робився на адміністративній спроможності та наданні послуг населенню.

Проте повномасштабне вторгнення 2022 року виявило принципово важливий зв'язок між цими двома вимірами. Громади з розвиненою інституційною базою, кваліфікованим управлінським апаратом і власними фінансовими ресурсами реагували на кризу значно ефективніше за ті, що залишалися залежними від центрального перерозподілу. Виявилось, що управлінська спроможність, здобута в ході реформи, прямо конвертується в безпекову стійкість і навпаки, слабкість місцевого самоврядування стає вразливістю безпекової системи в цілому [57].

Реформа з самого початку передбачала чітку межу між тим, що передається на місця, і тим, що залишається прерогативою центру. Питання оборони, зовнішньої політики, національної безпеки, верховенства права та дотримання громадянських свобод не підлягали децентралізації. Це розмежування унеможливило хибне протиставлення децентралізації та безпеки. На практиці обидва процеси виявилися взаємопосилювальними. Зміцнення місцевого рівня управління підвищувало загальну стійкість держави, тоді як збереження централізованого керівництва у безпековій сфері забезпечувало єдність командування та узгодженість оборонних зусиль.

Фінансова самодостатність є тим механізмом, через який децентралізація найбільш відчутно трансформує безпекову спроможність громад. Досягнення цілей ефективного місцевого самоврядування неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення і достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів. Громада, що фінансово залежить від центральних трансфертів, у кризових умовах опиняється в ситуації очікування – вона не може самостійно оперативно перерозподілити кошти на евакуацію, ремонт пошкодженої інфраструктури чи закупівлю необхідного обладнання. Натомість фінансово спроможна громада зберігає реальну свободу маневру навіть тоді, коли центральні канали фінансування обриваються або

сповільнюються через кризові обставини. Саме цей контраст у повній мірі проявився після 24 лютого 2022 р. [35].

Децентралізація надала територіальним громадам дієві можливості для наповнення бюджету та одночасно передала значні повноваження у сфері надання соціальних послуг громадянам. Посилення фінансової бази громад у передвоєнний період виявилось стратегічно значимим: громади, що встигли сформувати достатній бюджетний потенціал, значно ефективніше реагували на виклики після 24 лютого 2022 року порівняно з тими, що залишалися фінансово залежними від центру [34].

Децентралізація суттєво змінила не лише фінансову, а й організаційну культуру місцевого управління. Передача реальних повноважень на місця спонукала громади до вироблення власного стратегічного бачення: відбувся перехід до управління шляхом розробки стратегій, формування довгострокових цілей економічного зростання на місцевому рівні з паралельним вирішенням нагальних поточних проблем. Ця зміна управлінської культури виявилася критично важливою з безпекової точки зору.

Громада, звикла мислити стратегічними горизонтами, планувати ресурси та прораховувати ризики, реагує на кризові ситуації принципово інакше, ніж та, що функціонує у режимі щоденного виживання та очікування вказівок зверху. Навички стратегічного планування, відпрацьовані у мирний час на вирішенні питань місцевого розвитку, виявляються безпосередньо застосовними до планування евакуації, розподілу гуманітарних ресурсів та організації цивільного захисту.

Ключовим показником безпекової спроможності, посиленої децентралізацією, є здатність громад до швидкого прийняття рішень. До реформи місцеві органи влади нерідко були змушені погоджувати навіть оперативні рішення з вищими структурами, що суттєво уповільнювало реагування на ситуацію. Після реформи розширені повноваження органів місцевого самоврядування дозволяють приймати критичні рішення – про евакуацію, розподіл ресурсів, організацію цивільного захисту без тривалих погоджень. Цей ефект виявився особливо цінним

у перші дні повномасштабного вторгнення, коли оперативність реагування визначала людські долі.

Взаємозв'язок між фінансовою децентралізацією та безпековою стійкістю привернув увагу наукової спільноти як самостійна дослідницька проблема. У вітчизняній літературі активно розробляється концепція фінансової безпеки територіальних громад, що охоплює аналіз впливу фінансової децентралізації та воєнного стану на фінансову стійкість, а також розроблення моделей управління фінансовими ресурсами для підвищення прозорості та стійкості облікових операцій у кризових умовах.

Слабкий місцевий бюджет означає обмежену здатність громади самостійно фінансувати захисні заходи, підтримувати соціальну інфраструктуру та утримувати комунальні служби в кризових умовах. Натомість фінансово стійка громада здатна акумулювати резерви, гнучко перерозподіляти видатки та залучати зовнішні ресурси, тобто функціонувати як повноцінний суб'єкт безпеки, а не пасивний споживач державної допомоги [65].

Децентралізація також позитивно вплинула на кадровий потенціал органів місцевого самоврядування. Розширення повноважень і фінансових ресурсів зробило посади в органах самоврядування більш привабливими для кваліфікованих фахівців. У деяких громадах з'явилися спеціалісти, відповідальні за питання безпеки, надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, тоді як до реформи такі функції нерідко покладалися на універсальних чиновників без відповідної спеціалізації.

Реформа децентралізації зміцнила й соціальний капітал громад – ще один ресурс безпеки. Передача повноважень на місцевий рівень супроводжувалася активізацією громадської участі у прийнятті рішень. Підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування надавати публічні послуги на місцях розглядається, зокрема, у контексті підвищення згуртованості та стійкості України стосовно зовнішніх загроз територіальній цілісності. Соціально згуртована громада з розвиненими механізмами самоорганізації виявляється

значно стійкішою до маніпуляцій, дезінформації та спроб дестабілізації, тобто до типових інструментів гібридної агресії [59].

Реформа децентралізації, попри безсумнівні здобутки, не стала універсальним вирішенням проблеми безпекової спроможності громад. Найбільш виразною структурною проблемою залишається глибока асиметрія між громадами різного типу.

Великі міські громади з розвинутою економічною базою, кваліфікованим апаратом та диверсифікованими доходами здатні не лише виконувати власні безпекові функції, а й надавати підтримку сусіднім територіям. Натомість малі сільські громади, формально наділені тими самими повноваженнями, на практиці позбавлені ресурсів для їх реалізації: кількох службовців місцевої ради фізично недостатньо для організації повноцінного цивільного захисту, утримання укриттів чи координації евакуації. Ця диспропорція набула особливої гостроти в умовах збройного конфлікту, перетворившись із управлінської проблеми на реальну безпекову вразливість

Особливою проблемою є нерівномірне безпекове навантаження на громади залежно від їхнього географічного розташування. Прифронтові громади та ті, що розташовані на шляхах переміщення великих мас внутрішньо переміщених осіб, несуть непропорційно велике навантаження порівняно з більш захищеними регіонами. Механізми вирівнювання між різними громадами у безпековій сфері залишаються недостатньо розвиненими.

Перспективним напрямом подальшого розвитку децентралізації у безпековому контексті є запровадження елементів безпекового планування як обов'язкового компонента стратегічного розвитку громад. Сьогодні чимало громад мають стратегії соціально-економічного розвитку, але не мають системних планів реагування на безпекові загрози. Інтеграція безпекового планування у загальну систему стратегічного розвитку громад дозволила б перетворити накопичений під час воєнного стану досвід на системний потенціал.

Важливим аспектом є також перспектива повоєнного відновлення та його вплив на безпекову спроможність громад. Фінансова спроможність місцевих

бюджетів є основою сталого повоєнного відновлення України. Зміцнення фінансових основ громад у процесі відновлення означатиме і зміцнення їхньої безпекової спроможності на майбутнє. Водночас реалізація цього потенціалу залежатиме від якості архітектурних рішень у сфері децентралізації: надмірна централізація коштів відновлення може знову підірвати фінансову самодостатність, яку вдалося здобути у попередні роки [7].

Отже, децентралізація відіграла ключову роль у формуванні безпекової спроможності українських громад, хоча цей вплив і не був однозначно спрямованим та рівномірним. Реформа зміцнила фінансову базу, організаційний потенціал, кадровий ресурс і соціальний капітал громад – усе те, що становить основу їхньої стійкості перед обличчям загроз. Досвід повномасштабного збройного конфлікту переконливо підтвердив: більш самодостатні та організаційно спроможні громади виявилися значно ефективнішими в умовах кризи, ніж ті, що залишалися залежними від центрального управління.

РОЗДІЛ 3

ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Участь громад у протидії безпековим загрозам війни за Незалежність України

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що набула форми повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, кардинально змінила роль територіальних громад у системі безпеки держави. Якщо до цього часу безпекова функція громад реалізовувалася переважно у вимірі цивільного захисту та підтримання громадського порядку, то з початком бойових дій вона набула характеру комплексного, системного внеску в оборону країни. Прикарпаття, як і більшість регіонів України, що не перебувають безпосередньо на лінії зіткнення, опинилося перед принципово новими завданнями: прийом та інтеграція внутрішньо переміщених осіб, забезпечення тилових потреб армії, підтримка волонтерського руху, збереження соціальної стабільності та економічного функціонування в умовах воєнного стану.

Прикарпаття відреагувало на виклики повномасштабного вторгнення з помітною інституційною злагодженістю. Органи місцевого самоврядування, обласна адміністрація та мережі громадянського суспільства практично одночасно перейшли до антикризового режиму роботи, сформувавши між собою горизонтальні канали координації ще до того, як відповідні механізми були чітко врегульовані на законодавчому рівні.

Одним із перших інституційних кроків стало утворення при обласній адміністрації спеціалізованого Координаційного центру з питань міжнародної гуманітарної допомоги, метою роботи якого є залучення міжнародної підтримки задля національної безпеки та оборони країни, цивільного захисту населення у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації. Поява такої структури відображала усвідомлення того, що регіон, розташований поблизу кордону з державами-членами ЄС та НАТО, має унікальний потенціал для трансляції

міжнародних ресурсів до внутрішніх потреб оборони. Центр перетворився на своєрідний шлюз між зовнішніми партнерами та конкретними потребами громад і Збройних Сил України [18].

Ключовим виміром безпекової участі громад стало прийняття внутрішньо переміщених осіб – одного з найбільших гуманітарних викликів повномасштабної агресії. Івано-Франківщина виявилася одним із провідних регіонів-реципієнтів: за різними оцінками, на території Прикарпаття знайшли прихисток майже 100 тисяч внутрішньо переміщених осіб, а до Івано-Франківська евакуювалися понад 32 тисячі переселенців [15]. Станом на 26 вересня 2024 року в Івано-Франківській міській територіальній громаді на обліку перебувало 39 863 внутрішньо переміщених осіб [17]. Ці цифри є красномовним свідченням масштабу навантаження, яке прийняли на себе громади Прикарпаття.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб набула статусу не лише гуманітарного, а й безпекового завдання. Соціально дезінтегровані маси переселенців, позбавлених стабільного житла, роботи та соціальних зв'язків, могли б стати серйозним чинником дестабілізації навіть у відносно безпечному тиловому регіоні. Громади Івано-Франківщини свідомо підійшли до цього виклику, розгорнувши комплексну систему підтримки. В регіоні було відкрито спеціалізовані гуманітарні хаби, зокрема, гуманітарний хаб для переселенців із Луганської області та центр для переселенців із Маріуполя, де ВПО могли отримати продуктові та гігієнічні набори, одяг та інші необхідні товари [15]. Місцева влада та благодійні фонди активно долучилися до забезпечення базових потреб переміщених осіб.

Значно складнішим і стратегічно вагомим виявилось завдання не просто розмістити переміщених осіб, а органічно вбудувати їх у суспільну тканину приймаючих громад. Дослідники наголошують, що справжня інтеграція – це не одностороння адаптація переселенця до нового середовища, а двосторонній процес взаємної адаптації як переміщених осіб до нових громад, так і мешканців до ВПО, що передбачає створення між ними сталих системних зв'язків.

На практиці більшість громад зосередилася на першочергових гуманітарних потребах – забезпеченні житлом, харчуванням та базовими побутовими умовами, тоді як глибинні виміри соціальної інтеграції залишалися поза зоною активної уваги [43]. Це пояснюється не байдужістю місцевої влади, а об'єктивним дефіцитом ресурсів і управлінських потужностей, спрямованих на вирішення нагальних кризових завдань. Певним кроком уперед стало запровадження Рад ВПО – консультативних органів, через які переселенці отримали реальний інструмент участі у прийнятті рішень на місцевому рівні та можливість відстоювати власні інтереси в діалозі з органами самоврядування [25].

Паралельно з роботою з переміщеними особами громади Прикарпаття розгорнули потужну систему підтримки Збройних Сил України. Волонтерський рух в Івано-Франківській області набув масового характеру: місцеві організації займалися збором коштів, закупівлею та постачанням спорядження, медикаментів, технічних засобів для потреб армії. Серед напрямків волонтерської діяльності – проведення майстер-класів для населення з цивільної оборони та тактичної медицини, курси початкової військової підготовки, здійснення волонтерської діяльності для підтримки армії, плетіння маскувальних сіток [11]. Такі форми участі населення у забезпеченні безпеки є виявом того, що безпекова функція громади реалізується не лише через офіційні інституції, а й через мережі горизонтальної самоорганізації.

Окремим виміром безпекової діяльності громад стала фінансова підтримка армії через механізми місцевих бюджетів. Законодавство наділило органи місцевого самоврядування правом передавати кошти місцевих бюджетів на потреби Збройних Сил, і громади Прикарпаття активно скористалися цим правом. Зокрема, бюджет участі Івано-Франківської міської громади включає окремий напрям «Допомога ЗСУ», в рамках якого мешканці можуть безпосередньо голосувати за проекти на підтримку армії [13]. Цей механізм є унікальним прикладом поєднання прямої демократії та безпекової функції громади: громадяни отримують реальний інструмент впливу на розподіл ресурсів у безпековій сфері.

Окремим виміром безпекової діяльності громад стала турбота про тих, хто безпосередньо пов'язаний із захистом країни. Івано-Франківська обласна рада затвердила спеціальну програму підтримки, що охоплює учасників бойових дій, добровольців та родини загиблих захисників. У 2023 році з обласного бюджету на її виконання виділено 35 825,4 тис. грн, матеріальну допомогу у зв'язку з втратою члена сім'ї отримали 235 осіб.

Підтримка таких сімей виходить за межі звичайного соціального захисту: по суті, це сигнал усьому суспільству про те, що жертва заради спільного блага не залишається непоміченою. Громада, яка демонструє таке ставлення, формує середовище довіри між владою і людьми, а довіра є одним із найміцніших підвалин реальної, а не декларативної безпеки [45].

Важливою складовою безпекової участі громад стало забезпечення функціонування цивільного захисту. На Прикарпатті активно розвивається добровільний пожежний рух, що об'єднує мешканців громади та розвиває культуру пожежної безпеки, а також скорочує час прибуття пожежного підрозділу до місця надзвичайної події [14]. Цей приклад демонструє, як самоорганізація мешканців на рівні громади безпосередньо посилює загальну безпеку населення.

Отже, аналіз безпекової участі громад Івано-Франківщини у протидії загрозам збройного конфлікту дозволяє виокремити кілька системних рис. По-перше, громади діяли як багатофункціональні безпекові актори, поєднуючи оборонні, гуманітарні, соціальні та фінансові функції. По-друге, ефективність цієї участі значною мірою визначалася рівнем попередньої інституційної спроможності, сформованої в ході децентралізаційної реформи. По-третє, безпекова діяльність громад мала виражений горизонтальний характер: поряд із формальними інституційними механізмами вирішальну роль відіграли волонтерські мережі, громадські організації та ініціативи безпосередніх мешканців.

3.2. Роль громад Прикарпаття у забезпеченні національної безпеки

Специфічне географічне, культурне та суспільно-політичне становище Івано-Франківської області зумовлює особливий характер її внеску у загальнонаціональну безпеку. Прикарпаття – регіон, що межує з Польщею та Румунією, є частиною Карпатського гірського масиву і традиційно характеризується вираженою громадянською активністю та самоорганізацією населення. Ці особливості безпосередньо позначаються на тому, як громади регіону реалізують свою безпекову функцію.

З точки зору стратегічного значення, Прикарпаття виконує роль тилового регіону, що забезпечує матеріально-логістичні, людські та соціальні ресурси для потреб оборони країни. Як зазначають аналітики Карпатського інституту аналітики, роль Івано-Франківська є субстанційною для української перемоги, не лише з погляду тилового забезпечення регіонів України, які фізично зіштовхнулися з бойовими діями, але й з погляду сенсів [60]. Ідеї та суспільні ініціативи, що формуються на Прикарпатті, транслуються на загальнонаціональний рівень, підтримуючи моральну стійкість суспільства.

Стратегічний документ регіонального планування – Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням Івано-Франківської обласної ради від 21.02.2020 [48], актуалізована в контексті повномасштабного вторгнення, включила безпекові пріоритети як невід'ємний елемент регіонального розвитку. Серед ключових напрямків, відпрацьованих у межах стратегічних робочих груп, безпека, цивільний захист та оборона як окремий стратегічний сегмент [70]. Це відображає принципово нове ставлення до безпеки не як до виключно державної прерогативи, а як до невід'ємного виміру місцевого розвитку.

На операційному рівні безпекова роль громад Прикарпаття реалізується через кілька взаємопов'язаних напрямків. Перший із них – тилове забезпечення військових потреб. Регіональна програма соціальної інфраструктури Івано-Франківської області на 2022–2025 роки, спрямована на комплексне вирішення актуальних проблем соціально-економічного розвитку та підтримку

територіальних громад, передбачала, поряд із соціальними завданнями, об'єднання ресурсів органів місцевого самоврядування та інших джерел для вирішення соціально важливих проблем громад Івано-Франківщини [53]. В умовах воєнного стану такі програми набули додаткового безпекового виміру: зміцнення соціальної інфраструктури є прямою передумовою стійкості громади перед загрозами.

Другим напрямком є підтримка ветеранів та сімей загиблих – важлива складова соціальної безпеки, що забезпечує легітимність оборонних зусиль держави та мотивацію до подальшого захисту країни. Системна робота обласних і місцевих органів влади з цією категорією населення формує культуру поваги до захисників, без якої стійка оборонна спроможність є неможливою.

На рівні гуманітарної безпеки громади Прикарпаття забезпечували функціонування розгалуженої мережі соціального захисту та гуманітарної допомоги. В Івано-Франківську функціонував Обласний координаційний гуманітарний штаб з відповідною гарячою лінією, а також розгалужена система гуманітарних центрів, через які переміщені особи та мешканці, які постраждали від наслідків агресії, отримували необхідну підтримку [16].

Третім напрямком є регіональна безпека через збереження стабільного соціально-економічного середовища. Регіон, у якому працюють підприємства, функціонує ринок праці та надаються публічні послуги, є значно більш стійким до дестабілізації, ніж той, де ці системи зруйновані. Саме тому органи місцевого самоврядування Івано-Франківщини продовжували активне планування та реалізацію програм економічного і соціального розвитку навіть в умовах воєнного стану. Розпорядження обласної адміністрації щодо розроблення програм економічного і соціального розвитку районів на 2024 рік свідчить про збереження стратегічного горизонту планування навіть у найскладніших умовах [55].

Особливою рисою безпекової ролі громад Прикарпаття є виражений транскордонний вимір. Географічна близькість до держав-членів НАТО та ЄС перетворює Івано-Франківську область на природний майданчик для розвитку транскордонного співробітництва у гуманітарній та безпековій сферах. Координаційний центр з питань міжнародної гуманітарної допомоги, що

функціонує при Івано-Франківській ОДА, є прикладом інституційної реалізації цього потенціалу: через нього здійснюється залучення ресурсів із-за кордону та їх спрямування на потреби оборони й цивільного захисту [18].

Безпекова роль громад Прикарпаття набула нового виміру і в контексті інформаційної безпеки. В умовах інформаційної війни, яку активно веде Росія проти України, місцеві спільноти стають лінією оборони від пропаганди та маніпуляцій. Соціально згуртовані громади з розвиненими комунікаційними структурами – місцевими медіа, громадськими платформами, мережами інформування – значно стійкіші до деструктивних інформаційних впливів. Розвиток Івано-Франківська як міста з активним громадянським суспільством, мережею аналітичних центрів і культурно-освітніх ініціатив безпосередньо посилює його інформаційну стійкість.

Аналіз Агенції регіонального розвитку Івано-Франківської області, програму підтримки якої затверджено рішенням обласної ради на 2024–2025 роки, свідчить про послідовне зміцнення інституційного потенціалу регіону для роботи у форматі безпекового партнерства з міжнародними структурами [47]. Агенція реалізує функції координатора між регіональними потребами та міжнародними ресурсами, що є важливим елементом системи безпекової стійкості.

Окремого дослідження заслуговує питання безпекової ролі гірських громад Прикарпаття. Карпатський регіон відзначається специфічними географічними умовами, які, з одного боку, ускладнюють забезпечення безпеки (складна транспортна доступність, специфіка цивільного захисту в гірській місцевості), а з іншого – формують особливу культуру самодостатності та стійкості гірських громад. Сталий розвиток гірських територій Українських Карпат є окремим пріоритетом регіональної програмної діяльності, що відображає усвідомлення особливих потреб та можливостей цього субрегіону [41].

Отже, регіон виконує функції тилового забезпечення, соціальної стабілізації, гуманітарного захисту, транскордонного безпекового співробітництва та інформаційної стійкості. При цьому сила цієї ролі визначається не стільки географічним становищем, скільки рівнем інституційної спроможності та

громадянської активності, що сформувалися в регіоні як результат децентралізаційних реформ та культурно-суспільних традицій Прикарпаття.

3.3. Перспективи розвитку місцевого рівня безпеки в умовах євроінтеграції

Розпочатий у 2022 році процес офіційного вступу України до Європейського Союзу відкриває принципово нові горизонти для розвитку безпекової спроможності територіальних громад. Євроінтеграція є не лише зовнішньополітичним вибором держави, а й глибинним реформаційним процесом, що зачіпає всі рівні публічного управління, включаючи місцевий. Громади Івано-Франківської області, розташовані на перетині з державами-членами ЄС та НАТО, мають особливий потенціал для використання євроінтеграційного імпульсу з метою зміцнення своєї безпекової спроможності.

Нормативним фундаментом цього процесу є Європейська хартія місцевого самоврядування, яка є першим міжнародним документом, ратифікованим 46 країнами-членами Ради Європи, що визначив основні принципи функціонування органів місцевого самоврядування. Україна ратифікувала Хартію у 1997 році. Для України приєднання до Хартії стало важливим кроком на шляху до європейських стандартів демократії та розвитку громад [1]. Хартія визначає принципи субсидіарності, автономності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування, реалізація яких безпосередньо зміцнює безпекову спроможність громад. Як зазначає А. Ноцик, Хартія є міжнародно-правовим фундаментом права на місцеве самоврядування, що встановлює базові стандарти для організації та функціонування об'єднаних територіальних громад, гарантуючи їх легітимність [37].

Масштаб євроінтеграційного впливу на місцеве самоврядування важко переоцінити. За оцінками фахівців, понад 70% законодавства ЄС має безпосередній вплив на місцеве самоврядування. Для України цей показник може виявитися ще вищим, адже вона є набагато більш децентралізованою, ніж більшість країн-кандидатів [20].

Найбільше зобов'язань для місцевого самоврядування містять розділи законодавства ЄС, що стосуються захисту довкілля, регіональної політики, сільського розвитку, транспорту, енергетики, основоположних прав, закупівель та конкуренції. У безпековому вимірі принципово важливим є те, що стандарти ЄС підвищують загальну управлінську якість та прозорість місцевих органів, що є необхідною умовою ефективного виконання безпекових функцій.

Реформа децентралізації залишається центральним елементом зусиль України щодо виконання вимог для вступу до ЄС, включаючи вимоги, викладені в «Плані для Ukraine Facility 2024–2027», у Дорожній карті з питань реформування державного управління та Європейській хартії місцевого самоврядування [42]. Це означає, що подальше зміцнення безпекової спроможності громад є не лише внутрішньою потребою, а й умовою євроінтеграції, адже спроможні, фінансово самодостатні та підзвітні громади є стандартом ЄС, що відповідає вимогам системи безпеки альянсу.

Для громад Івано-Франківської області євроінтеграція відкриває конкретні можливості зміцнення безпекової спроможності. По-перше, це доступ до фінансових інструментів ЄС: структурних фондів, програм регіонального розвитку, грантів для місцевих громад. Ці ресурси можуть бути спрямовані, зокрема, на розвиток захищеної критичної інфраструктури, модернізацію систем цивільного захисту, цифровізацію управлінських процесів, що підвищує оперативність реагування на кризові ситуації. Агенція регіонального розвитку Івано-Франківської області, яка функціонує як інституційний посередник між регіоном і міжнародними партнерами, є важливим каналом для реалізації цих можливостей [47].

По-друге, євроінтеграція сприяє розвитку транскордонного співробітництва у безпековій сфері. Прикарпаття, що межує з Польщею та Румунією – обома членами НАТО та ЄС – має унікальний потенціал для розвитку механізмів транскордонної безпекової взаємодії на рівні громад. Такі механізми можуть включати спільне планування реагування на надзвичайні ситуації, обмін досвідом у сфері цивільного захисту, спільні навчання рятувальників та добровольчих

формувань. Досвід держав-членів ЄС переконливо свідчить: транскордонна взаємодія громад у безпековій сфері значно підвищує загальну стійкість прикордонних регіонів.

По-третє, стандарти ЄС у сфері місцевого самоврядування та безпеки стимулюють інституційну модернізацію громад. Зокрема, запровадження прозорих механізмів публічних закупівель у безпековій сфері, підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування у питаннях безпеки, розвиток систем моніторингу ризиків – все це є прямими наслідками гармонізації з європейськими стандартами. Як зазначають дослідники, партнерство між муніципалітетами України та ЄС відкриває реальні можливості, хоча частині громад бракує ресурсів, але вони активно нарощують спроможність і впроваджують нові моделі партнерства [21].

Важливим перспективним напрямком є розвиток кіберстійкості громад – одного з пріоритетів євроінтеграційного порядку денного. В умовах повномасштабної цифровізації публічного управління системи місцевого самоврядування стають потенційними об'єктами кібератак, що є одним із ключових інструментів гібридної агресії. Стандарти ЄС у сфері кібербезпеки для публічних інституцій, а також доступ до відповідних програм навчання та підтримки, що відкривається в рамках євроінтеграції, є важливим ресурсом для зміцнення цього виміру безпекової спроможності громад Прикарпаття.

Проте шлях до повного використання євроінтеграційного потенціалу у сфері безпеки не позбавлений серйозних викликів. Досвід країн – попередніх членів ЄС свідчить, що без забезпечення надійної фінансової бази місцевого самоврядування та гідної оплати праці відповідне завдання може стати невідомим. Зокрема, у перші роки свого членства в ЄС Румунія була змушена повертати мільярди євро через неможливість ефективно управляти коштами та реалізовувати проекти на місцях [20]. Цей досвід є застереженням для України щодо необхідності паралельного зміцнення фінансової спроможності громад та їх підготовки до роботи з фондами ЄС.

Нерівномірність розвитку громад Івано-Франківщини залишається структурною проблемою: потужні міські громади, передусім Івано-Франківська міська, мають значно більший потенціал для використання євроінтеграційних можливостей у безпековій сфері, ніж малі гірські та сільські громади. Подолання цієї асиметрії вимагає цілеспрямованої регіональної політики вирівнювання, зокрема через механізми Агенції регіонального розвитку та програми міжмуніципального співробітництва.

Стратегія розвитку Івано-Франківської міської громади до 2035 року, що розробляється за участю широкого кола стейкхолдерів, включає безпеку, цивільний захист та оборону як один із стратегічних векторів розвитку. Такий підхід – включення безпекового планування до стратегічних документів розвитку громади – відповідає найкращим практикам ЄС і є важливим кроком до системної безпекової стійкості. Актуалізація Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки, розпочата у грудні 2024 року [64], відкриває можливість для більш глибокого інтегрування безпекових пріоритетів у регіональний стратегічний порядок денний.

Окремою перспективою, що набуває ваги в контексті євроінтеграції, є розвиток місцевої демократії та механізмів участі громадян у безпекових рішеннях. Стандарти ЄС у сфері участі, підзвітності та прозорості органів місцевого самоврядування сприяють зміцненню суспільної довіри до безпекових інституцій – без якої ефективна безпекова політика на місцевому рівні є неможливою. Практики на кшталт бюджету участі, що вже реалізується в Івано-Франківській громаді, є важливим кроком у цьому напрямку і відповідають логіці євроінтеграційних стандартів.

Отже, перспективи розвитку місцевого рівня безпеки в умовах євроінтеграції для громад Івано-Франківської області є стратегічно значущими та реалістичними. Регіон має географічні, інституційні та суспільно-культурні передумови для того, щоб стати зразком безпекової інтеграції місцевого самоврядування в євроатлантичну систему безпеки. Реалізація цього потенціалу вимагає системної роботи на кількох напрямках: підвищення фінансової спроможності громад,

інституційної модернізації у відповідності до стандартів ЄС, розвитку транскордонного безпекового співробітництва та інтегрування безпекового планування у загальні стратегії розвитку. Успіх цієї роботи визначатиме не лише місцеву, а й загальнонаціональну безпеку в контексті євроінтеграційного шляху України.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано структуру національної безпеки України та визначити її основні складові. Її сутність полягає у забезпеченні захищеності життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що досягається через узгоджену діяльність широкого кола суб'єктів, наявність ефективної нормативно-правової бази та функціонування відповідних інституційних механізмів. Структура національної безпеки включає різні види безпеки (політичну, економічну, воєнну, інформаційну, екологічну тощо), які у своїй сукупності формують цілісну систему. Важливою ознакою цієї системи є постійна взаємодія її елементів, що забезпечує здатність держави своєчасно реагувати на загрози та адаптуватися до змінного безпекового середовища.

2. Розкрито сутність, функції та повноваження територіальних громад в Україні. Незважаючи на різноманітність підходів до визначення цього поняття, спільним є розуміння громади як самостійного носія права вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Функції територіальних громад мають комплексний характер і охоплюють політичну, економічну, соціальну, екологічну, управлінську та комунікативну сфери. Вони реалізуються як через внутрішню діяльність громади, спрямовану на забезпечення потреб її жителів, так і через зовнішні взаємодії з державними органами, іншими громадами та міжнародними партнерами.

3. Визначено місце територіальних громад у системі забезпечення національної безпеки. Громади вийшли далеко за межі допоміжної ролі у реалізації державної безпекової політики, перетворившись на самостійних суб'єктів, що несуть пряму відповідальність за стійкість підконтрольної їм території. Громади з достатнім інституційним, фінансовим і кадровим потенціалом демонстрували якісно вищий рівень антикризового реагування порівняно з тими, що залишалися ресурсно залежними від центру. Водночас, нормативне регулювання подекуди не відповідало реальним управлінським потребам воєнного часу, а розмежування

повноважень між різними рівнями публічної влади залишалося недостатньо чітким.

4. Досліджено нормативно-правове регулювання діяльності територіальних громад у сфері безпеки. Особливість цієї системи становить її орієнтування на децентралізовану модель безпеки, де разом з державними органами вагома роль належить органам місцевого самоврядування, громадськості й волонтерським мережам. Це сприяє підвищенню гнучкості й ефективності реагування на сучасні загрози, передусім в умовах воєнного стану. В той же час виявлені колізії, недостатня деталізація окремих норм й проблеми із фінансовим забезпеченням свідчать про потребу вдосконалення законодавства.

5. Охарактеризовано інституційні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та державної влади у безпековій сфері. Умови воєнного часу засвідчили, що співпраця між органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями й державними структурами сприяє підтримці керованості територій та реагуванню на безпекові виклики. В той же час, така практика проявила ряд проблем, передусім нерівномірність спроможності громад, недосконалість нормативного забезпечення взаємодії й обмеженість фінансових та інформаційних ресурсів. Розвиток інституційної взаємодії потребує більш чіткого правового врегулювання, зміцнення фінансової основи співпраці й упровадження сталих координаційних платформ, що б сприяли забезпеченню системного обміну інформацією і спільному плануванню дій.

6. Проаналізовано вплив процесів децентралізації на підвищення спроможності територіальних громад у сфері забезпечення безпеки. Інституційна, фінансова й кадрова спроможність, створена завдяки децентралізації, трансформується в здатність забезпечення безпеки. В той же час реформа сприяла посиленню соціальної згуртованості й рівню самоорганізації населення, що постає вагомими нематеріальними ресурсами стійкості до сучасних загроз. Окрім того, децентралізація виявила також структурні дисбаланси, передусім нерівномірність ресурсного забезпечення громад й різний рівень їх готовності до виконання безпекових функцій.

7. Досліджено участь територіальних громад у протидії безпековим загрозам в умовах війни за незалежність України. Досвід Івано-Франківської області демонструє, що громади спроможні ефективно поєднувати гуманітарні, соціальні, організаційні й фінансові функції, із забезпеченням стабільності тилу й підтримки обороноздатності держави. Вагомим фактором стала попередньо сформована інституційна спроможність в рамках реформи децентралізації, а також високий рівень самоорганізації населення. Поєднання діяльності органів місцевого самоврядування із волонтерськими ініціативами й громадськими мережами створило гнучку й адаптивну модель реагування на кризові виклики. В той же час досвід війни проявив ряд проблем, передусім обмеженість ресурсів для глибокої соціальної інтеграції ВПО й нерівномірність можливостей різних громад.

8. Окреслено роль територіальних громад Прикарпаття у забезпеченні національної безпеки. Їхня діяльність демонструє, що безпека виходить за межі виключно військової сфери й охоплює широкий спектр соціально-економічних та гуманітарних процесів. Визначальним фактором ефективності є не тільки вигідне географічне положення регіону, але й сформована інституційна спроможність органів місцевого самоврядування з високим рівнем громадянської активності. Саме поєднання управлінських ресурсів та суспільної самоорганізації дозволяє громадам оперативно реагувати на виклики і підтримувати загальнонаціональну стійкість. В той же час збереження та посилення цієї ролі потребує подальшого розвитку регіональної політики, передусім із урахуванням специфіки гірських територій, необхідності зміцнення транскордонного співробітництва й підвищення економічної стійкості громад.

9. Визначено перспективи розвитку місцевого рівня безпеки в умовах євроінтеграційних процесів. Для громад Івано-Франківської області цей процес відкриває доступ до фінансових ресурсів, інституційних практик і механізмів транскордонної взаємодії, які мають змогу суттєво посилити їхню стійкість до сучасних викликів, передусім в галузі цивільного захисту, критичної інфраструктури й кібербезпеки. В той же час ефективність використання цього потенціалу безпосередньо залежить від внутрішньої готовності громад з їхньою

фінансовою спроможністю, управлінською якістю здатністю працювати із європейськими інструментами. Наявні диспропорції в розвитку громад, а також ризики неефективного освоєння ресурсів свідчать щодо необхідності цілеспрямованої політики вирівнювання й посилення інституційної спроможності на місцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 40-річчя Європейської хартії місцевого самоврядування. *Асоціація міст України*. 15 жовтня 2025. URL: <https://auc.org.ua/novyna/40-richchya-yeuropeyskoyi-hartiui-miscevogo-samovryaduvannya>
2. Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111–117.
3. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник. Київ: Одісей, 2008. 528 с.
5. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. №2. С. 51–57.
6. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 30–39.
7. Бороденко Т., Гапонюк М., Куліш Г. Фінансова спроможність територіальних громад як основа сталого повоєнного відновлення України. *Сталий розвиток економіки*. 2026. №1 (58). С. 422-429.
8. Верховна Рада прийняла Закон щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування. *ОТГ*. URL: <https://hromady.org/en/verhovna-rada-prijnyala-zakon-pro-zabezpechennya-zakonnosti-ta-prozorosti-v-diyalnosti-organiv-miscevogo-samovryaduvannya/>
9. Взаємодія ОМС та державної влади: чому це важливо? URL: <https://parlament.org.ua/analytics/vzayemodiya-oms-ta-derzhavnoyi-vlady-chomu-cze-vazhlyvo/>

10. Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні / За заг. ред. Г. В. Макарова. *Національний інститут стратегічних досліджень*. К., 2011. 54 с.
11. Волонтерські організації у Івано-Франківську. *List.in.ua*. URL: <https://list.in.ua/Івано-Франківськ/Волонтерські-організації>
12. Гейда О.В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. *Європейські перспективи*. 2012. №3(3). С. 9–13.
13. Громадський Проект Івано-Франківської ТГ. *Бюджет участі*. URL: <https://if.pb.org.ua/>
14. ГУ ДСНС України у Івано-Франківській області. URL: <https://if.dsns.gov.ua/>
15. Гуманітарна допомога у Івано-Франківську. Де переселенці можуть отримати продукти та одяг. *Свої.City*. 2023. URL: <https://svoi.city/articles/253911/gumanitarna-dopomoga-ivano-frankivsk>
16. Державна допомога в Івано-Франківській області. *Українська Сімі*. URL: <https://ukrainian.city/oblast/ivano-frankivska>
17. Допомога ВПО. *Офіційний сайт міста Івано-Франківська*. URL: <https://www.mvk.if.ua/dopvpo>
18. До уваги волонтерських та благодійних організацій! *Івано-Франківська обласна державна адміністрація*. 08 квітня 2022. URL: <https://www.if.gov.ua/news/do-uvagi-volonterskih-ta-blagodijnih-organizacij>
19. Думін Р. Роль та місце територіальної громади в системі місцевого самоврядування України. *Підприємництво та соціальні аспекти аграрної політики*. 2024. №31. С. 170–175.
20. Євроінтеграція на місцевому рівні: як муніципалітетам захистити свої інтереси. *Європейська правда*. Березень 2026. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2026/03/31/7234349/>
21. Євроінтеграція у громадах: Як на Рівненщині застосовують практики ЄС на місцях. *Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України*. 2026. URL: <https://www.congress.gov.ua/yevrointehratsiia-u-hromadakh>

22. Єнін М. Н. Безпека. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Безпека>
23. Ковальчук В. Б. Особливості правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в період воєнного стану в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 4. С. 37-46.
24. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17>
25. Кожен має право відчувати себе вдома: інструменти соціальної та культурної інтеграції ВПО. *Правда*. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/pryklad-obiednannia/2023/12/20/258406/>
26. Конституція України від 28 червня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
27. Кулик А. Стійкість територіальних громад як фактор зміцнення національної безпеки. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. 2024. № 2 (7). С. 59-65.
28. Курило В.С., Караман О.Л. Національна безпека як суспільний феномен: сутність і структура. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 70. Том 1. С. 164-168.
29. Лагойда Ю. Підходи до класифікації функцій територіальної громади. *Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні: матер. наук.-практ. конф. (4 квітня 2025 р., м. Львів) / упорядн.: Буник М. З., Бліщук К. М., Дзяна Г. О., Федорчак О. В, Заяць Д. Д., Станович О. Я. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2025. С. 278-281.*
30. Лиска О.Г. Територіальна громада. Енциклопедія державного управління: у 8т. / на-ук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін.; Нац. акад. держ. упр. При Президентові України. Т.5: Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О.Ю. Амосов (співголова), О.С. Ігнатенко (спів-голова) та ін.; за ред. О.Ю. Амосова, О.С. Ігнатенка, А.О. Кузнецова. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. С. 378.

- 31.Мельниченко Б., Мідик М. Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 2(38). С. 137-145.
- 32.Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття “національна безпека”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2021. Том 8. № 2 (30). С. 68–72.
- 33.Місцеве самоврядування під час воєнного стану. *АМУ*. URL: <https://auc.org.ua/novyna/misceve-samovryaduvannya-pid-chas-voennogo-stanu>
- 34.Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с.
- 35.Місцеві фінанси та бюджетна децентралізація. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/finance>
- 36.Муніципальне право України : підручник / В. Ф. Погорілко та ін. 2- ге вид. Київ : Правова єдність, 2009. 720 с.
- 37.Ноцик А. І. Аналіз нормативно-правових засад організації та функціонування добровільної об'єднаної територіальної громади в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 191–195.
- 38.Олексій Чернишов: Прийнято Закон, який дозволяє громадам використовувати кошти спецфонду під час воєнного стану. *КМУ*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksii-chernyshov-pryiniato-zakon-iakyi-dozvoliaie-hromadam-vykorystovuvaty-koshty-spetsfondu-pid-chas-voiennoho-stanu>
- 39.Орзіх М.П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місцеве та регіональне самоврядування України*. 1995. Вип. 1–2(10–11). С. 67.
- 40.Панчишин Р. Перспективні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади. *Український часопис конституційного права*. 2018. №3. С. 47-53.

- 41.Перелік програм, прийнятих обласною радою 8-го скликання. *Івано-Франківська обласна рада*. URL: <https://orada.if.ua/обласні-програми/perelik-program-8-sklykannya/>
- 42.Правовий куточок. *U-LEAD with Europe*. Жовтень 2025. URL: <https://www.u-lead.org.ua/news/790>
- 43.Практики інтеграції внутрішньо-переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна допомога*. 2023. URL: <https://socsprava.com.ua/praktyku-integracziyi-vnutrishno-peremishhenyh-osib-u-pryjmayuchi-gromady/>
- 44.Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 №2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2259-20>
- 45.Програма підтримки учасників бойових дій, членів сімей загиблих. *Івано-Франківська ОДА*. URL: <https://www.if.gov.ua/informatsiia-dlia-veteraniv-i-veteranok/prohrama-pidtrymky-uchasnykiv-boiovykh-dii-chleniv-simei-zahyblykh>
- 46.Про засади державної регіональної політики :Закон України від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
- 47.Про затвердження Програми підтримки діяльності установи «Агенція регіонального розвитку Івано-Франківської області» на 2024–2025 роки. Рішення № 824-28/2023. *Івано-Франківська обласна рада*. URL: <https://orada.if.ua/decision/824-28-2023/>
- 48.Про затвердження Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки та Плану заходів з її реалізації на 2021–2023 роки. Рішення № 1381-34/2020. *Івано-Франківська обласна рада*. URL: <https://orada.if.ua/decision/1381-34/>
- 49.Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>
- 50.Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

- 51.Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
- 52.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII (389-19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>
- 53.Про регіональну цільову програму розвитку соціальної інфраструктури Івано-Франківської області на 2022–2025 роки. Рішення № 341-11/2021. *Івано-Франківська обласна рада*. URL: <https://orada.if.ua/decision/341-11-2021/>
- 54.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- 55.Про розроблення проєкту програми економічного і соціального розвитку Івано-Франківської області на 2024 рік. *Івано-Франківська ОДА*. URL: <https://www.if.gov.ua/npas/pro-rozroblennia-proiektu-prohramy-ekonomichnoho-i-sotsialnoho-rozvytku-ivano-frankivskoi-oblasti-na-2024-rik>
- 56.Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
- 57.Реформа децентралізації. *КМУ*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
- 58.Рижук Ю. М. Забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. №4. С. 25–30.
- 59.Романова В., Умланд А. Реформа децентралізації в Україні: перші результати та виклики. *Політичні дослідження*. 2021. №1. С. 41–51.
- 60.Сильні сторони івано-франківського бізнес-середовища у 2024. *Карпатський інститут аналітики FrankoLytics*. URL:

<https://analytics.cnu.edu.ua/2024/03/13/sylni-storony-ivano-frankivskoho-biznes-seredovyshcha-u-2024/>

61. Сокурєнко О.А. Суб'єкти сектору безпеки та оборони, які реалізовують державну та національну безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 475-477.
62. Сосін О. Розуміння сутності національної безпеки: світоглядно-понятійні й науково-теоретичні засади. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rozuminnya-sutnosti-natsionalnoyi-bezpeky-svitoglyadno-ponyatijni-j-naukovo-teoretychni-zasady-chastyna-3/>
63. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України від 29.06.2021. URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>
64. Стратегія розвитку Івано-Франківської області. *Івано-Франківська ОДА*. URL: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti>
65. Східницька Г. В., Шматковська Т. О., Хірівський Р. П. Фінансова безпека територіальних громад в умовах децентралізації під час дії військового стану. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №7. 26 с.
66. Територіальна оборона у громадах: труднощі формування та комплектування її підрозділів. 2022. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/terytorialna-oborona-u-gromadah-trudnoshhi-formuvannya-ta-komplektuvannya-yiyi-pidrozdiliv/>
67. Федіна Н., Мельник Н., Шевців М. Співвідношення органів державної влади та місцевого самоврядування та їхня роль у формуванні демократичного суспільства. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 13-18.
68. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» та її складових. *Проблеми економіки*. 2024. № 4 (62). С. 134-153.
69. Чуб І. В. Концептуалізація категорії «національна стійкість» у публічному управлінні. *Публічне урядування*. 2025. №3 (44). С. 43-53.

- 70.Що нам вдалося зробити за два роки проєкту «Стратегія Івано-Франківська». *Teple Misto*. 2024. URL: <https://warm.if.ua/shho-nam-vdalosya-zrobyty-za-dva-roky-proyektu-strategiya-ivano-frankivska/>
- 71.Chudaeva I., Sukach O. Modern management approaches to the financial security of the region under budgetary decentralization. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5(4). P. 227–235.
- 72.European Charter of local self-government. *Conseil de l'Europe*. URL: <https://edoc.coe.int/en/local-democracy/6856-charte-europenne-de-l-autonomie-locale.html>
- 73.Fuhelo P., Zharikova O., Blishchuk K., Baranovska T., Gudzenko N. Financial support of territorial communities of Ukraine in the context of decentralization. *Independent Journal of Management & Production*. 2022. Vol. 13(3). P. 291–309.